

Marta Skiba*

PERCEPCJA I ROZPOZNAWALNOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNYCH STUDIUM PRZYPADKU CZTERECH PLACÓW W ZIELONEJ GÓRZE

PERCEPTION AND RECOGNISABILITY OF PUBLIC AREAS STUDY OF THE CASE OF FOUR SQUARES IN ZIELONA GÓRA

Miasto, mimo że zmienia się dostosowując do coraz szybszych zmian życia, jakim ulegają jego mieszkańcy, nadal pozostaje rozpoznawalne. Co sprawia, że niektóre przestrzenie są dla mieszkańców i przyjezdnych atrakcyjne, kojarzone z wielkością obiektu, ze skalą budowli, detalem architektonicznym, konkretnym wydarzeniem, a niektóre anonimowe i nierozpoznawalne? Dotychczasowa przestrzeń, także publiczna zmienia swe funkcje nie zawsze nadążając za potrzebami mieszkańców, które też nierzadko są trudne do zdefiniowania.

Słowa kluczowe: rozpoznawalność, przestrzeń publiczna

Although the town changes adapting to faster and faster changes in the lives of its inhabitants, it is still recognizable. What causes that certain areas are attractive to the inhabitants and visitors, that they are associated with the size of a particular object, the scale of a structure, an architectural detail, a particular event, and that other areas are anonymous and unrecognizable? Present areas, also public ones do not always change their functions fast enough to match the needs of the dwellers, which are often difficult to define.

Keywords: recognisability, public spaces

Wstęp

Miasto, mimo że zmienia się dostosowując do coraz szybszych zmian życia, jakim ulegają jego mieszkańcy, nadal pozostaje rozpoznawalne. Co sprawia, że niektóre przestrzenie są dla mieszkańców i przyjezdnych atrakcyjne, kojarzone z wielkością

obektu, ze skalą budowli, detalem architektonicznym, konkretnym wydarzeniem, a niektóre anonimowe i nierozpoznawalne?

Dotychczasowa przestrzeń, także publiczna zmienia swe funkcje nie zawsze nadążając za potrzebami mieszkańców, które też nierzadko są trudne do zdefiniowania.

* Skiba Marta, dr inż. arch., Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Inżynierii Łądowej i Środowiska, Instytut Budownictwa.

Widok na 4 place publiczne w Zielonej Górze (Widok na Plac Boh. Westerplatte, Widok na ulicę Żeromskiego, Widok na Plac Słowiański, Widok na Plac Pocztowy)
View of four squares in Zielona Góra (View of Plac Boh. Westerplatte, View of Żeromskiego Street, View of Plac Słowiański, View of Plac Pocztowy)

W Zielonej Górze, podobnie jak w innych miejscowościach Zachodniej Polski, ludność po II wojnie światowej wymieniła się, a obecni mieszkańcy są przyjezdnymi lub ich potomkami, zatem nie odziedziczyli kulturowego sposobu użytkowania przestrzeni. Często także nie zaangażowali się w wytworzenie swojego otoczenia powiązanego ze strefą swoich pojęć, znaczeń i wyobrażeń, i nie wypracowali relacji pomiędzy przestrzenią publiczną, tą wspólnie użytkowaną. Częściowo działa się to dlatego, że początkowo traktowali mieszkanie w Zielonej Górze tymczasowo, a częściowo z powodu nierozumienia symboli i obserwowanych w przestrzeni zjawisk, które zastali.

Napływ architektów, często z nakazami pracy, wychowanych w różnych środowiskach, do powstałego w latach pięćdziesiątych XX wieku i bardzo intensywnie rozwijającego się miasta wojewódzkiego, spowodował całkowite zerwanie, z często nieakceptowanym, z powodu mody i poprawności politycznej, istniejącym detalem architektonicznym [2].

Indywidualizm a przestrzeń publiczna

Na stale zmniejszający się zasięg użytkowania przestrzeni publicznej ma także wpływ coraz powszechniejszy dostęp do informacji, a także upowszechnienie się indywidualnych środków transportu. Nie pomaga też wzrost indywidualizmu jednostki i autonomii rodziny, która stale zwiększa zakresu przestrzeni prywatnej w stosunku do świata zewnętrznego. Dopóki rodzina mieszczańska pozostawała integralną częścią stanowego układu społecznego, była skazana na odtwarzanie właściwego dla niej kanonu i poddana była wszechstronnej kontroli opinii publicznej. Rozpad układu stanowego oraz procesy edukacji, industrializacji i urbanizacji doprowadziły do uformowania społeczeństwa nowoczesnego, równego wobec prawa. Doprowadziło to do zwiększania zakresu samodzielności rodziny i jednostki, które coraz częściej stawały wobec nieznanymi wyzwania, ale i wobec

wzrostu odpowiedzialności za los najbliższych i swój własny. Przestrzeń dotąd społeczna i publiczna – podstawowa nie tylko dla wymiany informacji – stała się niczym, podobnie jak podtrzymujące ją wspólnotowe więzy i grupowe interesy. Podejmowane próby ożywienia przestrzeni często są nieudane, proponowane nowe funkcje nie znajdują odbiorców, a adresowane inicjatywy nie trafiają w odbiorców [3].

Cel badań i pytania badawcze

Celem przeprowadzonego badania było zidentyfikowanie różnic w percepcji i rozpoznawalności miejsc publicznych. Percepcja i odbiór wrażeń jest subiektywna i zależna od wielu czynników, w tym wykształcenia, nastawienia emocjonalnego i doświadczenia. Dlatego też celowo postużono się dość jednorodną grupą respondentów, jaką stanowią studenci jednego wydziału Uniwersytetu Zielonogórskiego. Jeśli materiał badawczy zobrazuje różnice w percepcji wśród tej grupy, można będzie zatem założyć, że w naturalnie zróżnicowanym społeczeństwie wystąpi jeszcze większe zróżnicowanie odbioru wrażeń. Jak duży wpływ na percepcję i identyfikację wrażeń wzrokowych ma wykształcenie i doświadczenie?

Pamięć umożliwia przechowywanie zdobytych informacji oraz ich interpretację w oparciu o wcześniej zdobyte informacje. Rozpoznawalność jest właściwością pamięci i jest o tyle ważna w procesie percepcji, że za jej pośrednictwem człowiek może wybrać przedmiot postrzegania, skupić się na jego cechach charakterystycznych oraz ocenić je, porównując z wcześniej poznanymi. Jakie elementy przestrzeni, obiektów, budynków i detali architektonicznych zapadają w pamięć?

Metoda badawcza

Autorka przeprowadziła badania oceny atrakcyjności i rozpoznawalności czterech placów w Zielonej Górze. Dobór placów nie był przypadkowy. Wybrano

dwa, które mieszkańcy określali, we wcześniejszych badaniach, mianem symbolu miasta i dwa znajdujące się w najbliższym otoczeniu placu rynkowego [5,6]. Place które stanowią symbol miasta, to: plac Bohaterów Westerplatte oraz fragment zielonogórskiego deptaka – ulica Żeromskiego. Dwa pozostałe place to place Słowiński oraz Pocztowy, znajdujący się na przedłużeniu zielonogórskiego rynku.

Badania przeprowadzono wśród trzech grup respondentów. Pierwszą stanowili studenci pierwszego roku kierunku Budownictwo na Uniwersytecie Zielonogórskim [1]. Drugą – studenci drugiego roku kierunku Architektura i Urbanistyka, którzy na zajęciach i praktykach śledzili przestrzenie publiczne miasta. Trzecią, najmniej liczną grupę, stanowili eksperci – architekci, urbaniści oraz autorka badań nad przestrzeniami publicznymi w mieście, które stanowiło podstawę dla obronionej w tym roku pracy dyplomowej [7]. Wśród obu grup studentów byli zarówno mieszkańcy Zielonej Góry, jak i pochodzący z innych miast, najczęściej Polski Zachodniej.

Dla odniesienia interpretacji wyników w poszczególnych grupach respondentów, do ankiety wprowadzono plac Świętego Marka w Wenecji.

Cztery historyczne place w Zielonej Górze

Plac Słowiński – powstał na początku XIX wieku po rozebraniu kościoła św. Trójcy, zarządzanego przez parafię katolicką, i likwidacji cmentarza istniejącego na wzniesieniu w pobliżu murów miejskich. Centralna część placu przeznaczona była na plac targowy (Neumarktplatz), wokół którego powstały budynki: reasury kupieckiej, gimnazjum realnego i szkoły katolickiej. Obecnie wokół placu znajdują się gmachu sądowe. Dawniej miejsce było szczególnie związane ze świętem winobrania, ponieważ stąd wyruszał korowód winobraniowy.

Plac Bohaterów Westerplatte – powstał w końcu XIX wieku i eksponował pomnik Wilhelma I (Kaiser

Wilhelm Platz). Po drugiej wojnie światowej przerebiony na cmentarz (do 1953 r.) i eksponujący pomnik Bohaterów Armii Radzieckiej, zamieniony w 1965 roku na pomnik Bohaterów II Wojny Światowej. Jest to centralne miejsce obchodzonych uroczystości państwowych i składanych wieńców. Od paru lat mieści także fontannę – ulubione miejsce spotkań młodzieży zielonogórskiej.

Ulica Stefana Żeromskiego – była dawniej główną arterią miasta, mieściła się tu Brama Dolna. Od lat siedemdziesiątych XX wieku została włączona w zielonogórski Deptak – najbardziej spacerową ulicę miasta.

Plac Pocztowy – najstarsza część Zielonej Góry, łącząca poprzez wylot Nowej Bramy rynek z przedmieściem „na piasku”. W XV wieku plac targowy (Topfmarktplatz). Wiek później stał się ważnym punktem na szlaku pocztowym łączącym Berlin z Wrocławiem. Po II wojnie światowej nazywany placem Zgody, później imienia Włodzimierza Lenina. Obecnie jest to plac o funkcji komunikacyjnej.

Wyniki badań ankietowych

Badania właściwie potwierdziły wcześniejsze przewidywania [5,6]. Najbardziej rozpoznawalnym placem w mieście było skrzyżowanie ulic Żeromskiego i Kupieckiej czyli dwóch krzyżujących się ciągów pieszych zielonogórskiego Deptaka. Na najbardziej reprezentacyjnym w Zielonej Górze placu Bohaterów Westerplatte zauważa się głównie fontannę, która właściwie tak zdominowała odbiór tego miejsca, że pomnik Bohaterów Westerplatte stał się niewidoczny. Od ulicy Bohaterów Westerplatte czyli z drugiej strony placu, widok na pomnik został przesłonięty namiotem „strefy kibica” na Euro 2012, którego lokalizacja pod tym pomnikiem nie była chyba zbyt przemyślaną decyzją władz miasta. Najmniej rozpoznawalnym miejscem w Zielonej Górze był plac Pocztowy. Nie rozpoznała go praktycznie połowa respondentów, mimo że znajduje się on praktycznie na przedłużeniu rynku.

Ciekawie przedstawiają się także wyniki porównawcze rozpoznawania i nazywania placów publicznych w Zielonej Górze przez mieszkańców i osoby przyjezdne (choć jednak zamieszkałe tymczasowo) oraz porównanie zauważalnych i charakterystycznych dla danego miejsca cech przez studentów Budownictwa i Architektury i Urbanistyki. Mieszkańcy potrafili w 90% poprawnie nazwać przedstawiony na fotografiach plac publiczny, natomiast rozpoznawalność tych miejsc wśród przyjezdnych wynosiła jedynie 65%. Zauważalność szczegółów i elementów urbanistycznych u studentów kierunku Architektura i Urbanistyczna była tylko nieznacznie większa niż studentów kierunku Budownictwo. Ten wynik może być jednak zniekształcony, gdyż wśród studentów kierunku Budownictwo tylko czterech było mieszkańcami Zielonej Góry.

Rozpoznawalność głównego placu w Wenecji wynosiła 55% wśród studentów kierunku Architektura i Urbanistyka 29% u studentów kierunku Budownictwo oraz 100% wśród grupy ekspertów.

Największym zaskoczeniem są wyniki badań ankietowych dotyczących zauważania detalu architektonicznego. Jedyńm miejscem, w którym badani jednogłośnie dostrzegli detal i porządek architektoniczny był plac św. Marka w Wenecji.

Na Zielonogórskim Deptaku, który jest przedłużeniem ulicy wychodzącej z rynku i jest obudowany historycznymi kamienicami, respondenci wyróżnili charakterystyczną skalę obiektów, kolor i rysunek

posadzki, niemniej były to elementy wymieniane trzy razy rzadziej niż w przypadku placu św. Marka. W pozostałych miejscach budynki i obudowa placów nie zwróciły większej uwagi respondentów. Może to dowodzić, że pozostałe przestrzenie są nieinteresujące architektonicznie i urbanistycznie. Może także dowodzić, że odbiorcy nie byli odpowiednio nastawieni i nie odbierali wrażeń tak, jak się to czyni na wakacjach (które też często były elementem kojarzonym z placem św. Marka).

Wnioski

Najczęstsza droga pokonywana przez studentów dom – szkoła jest przebywana w jak najkrótszym czasie i nie sprzyja „chłonięciu wrażeń”. Być może jest to podpowiedź, że nie każdą przestrzeń warto waloryzować? Zastanawia niewielkie zróżnicowanie ilości skojarzeń i dostrzeganych szczegółów – detalu architektonicznego pomiędzy studentami kierunku Budownictwo, a kierunku Architektura i Urbanistyka, którzy jednak cały pierwszy rok studiów poświęcili na rysowanie fragmentów miasta, a na drugim roku ich praca podczas praktyki urbanistycznej obejmowała koncepcje zagospodarowania właśnie jednego z wybranych placów – Słowiańskiego. Wyraźnie wynika z badań, że wartościowanie jest ujmowaniem rzeczywistości w zależności od potrzeb, a potrzeby dostrzegania wrażeń mamy w czasie urlopu.

PRZYPISY

[1] W badaniu uczestniczyły 93 osoby: 53 z II roku kierunku Architektura i Urbanistyka, 35 z I roku kierunku Budownictwo

i 5 ekspertów spośród architektów i urbanistów pracujących na Uniwersytecie Zielonogórskim.

BIBLIOGRAFIA

- A. Bazan-Krzywoszańska, *Rozwój społeczno-przestrzenny Zielonej Góry po 1945 r., Dynamika rozwoju od miasta małego do miasta średniej wielkości*, rozprawa doktorska, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2011, s. 24–37.
- Jak przetworzyć miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, Kraków 2010.
- W. Kosiński, *Miasto i piękno miasta*, Politechnika Krakowska, Kraków 2011, s. 169–174.
- M. Skiba, *Krajobraz kulturowy Zielonej Góry. Preferencje mieszkańców na podstawie map mentalnych*, Rocznik Lubuski: Dziedzictwo kulturowe Środkowego Nadodrza 2006, T. 32 cz. 1, s. 189–198.
- M. Skiba, *Obraz Zielonej Góry w badaniach preferencji mieszkańców, na podstawie map mentalnych sporządzonych przez studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego*, Czasopismo Techniczne: Architektura, z. 11-A, 2005, s. 392–395.
- J. Sukienniczak, *Rozwój przestrzeni publicznych na podstawie placów, ulic i deptaka Zielonej Góry*, praca dyplomowa na kierunku Architektura i Urbanistyka Uniwersytetu Zielonogórskiego, maszynopis luty 2012, s. 35–66.